

Христианство в странах восточной, юго-восточной и центральной Европы на пороге второго тысячелетия [Kršćanstvo na području istočne, jugoistočne i srednje Europe na pragu drugog tisućljeća], ur. B. N. Florja, Языки славянской культуры, Российская академия наук. Институт славяноведения, Москва, 2002., 480 str.

U posljednjih petnaestak godina ruska se medievistika gotovo u potpunosti otrgnula od historiografske metodologije koju je sedamdeset godina nametao sovjetski komunistički režim. Oslobođena marksističkih metodoloških odrednica i načela, suvremena ruska medievistika danas uglavnom slijedi zapadne metodološke obrasce, ruski medievisti sve češće objavljuju tekstove u zapadnim povijesnim časopisima te vrlo često posjećuju i sudjeluju radovima na uglednim medievističkim znanstvenim skupovima i kongresima diljem Europe i Amerike. Jedan od nositelja «renesanse» ruske medievistike zasigurno je Odjel za povijest srednjeg vijeka pri Institutu za slavistiku Ruske akademije znanosti u Moskvi. Upravo je zbornik koji ovdje predstavljamo rezultat rada spomenutog Odjela. Kao što je istaknuto u predgovoru, cilj je toga zbornika upozoriti na posebnosti kršćanstva u istočnoj, jugoistočnoj i srednjoj Europi u trenutku prelaska s poganskih kultova na kršćansku vjeru, dakle u doba koje je neposredno slijedilo prihvaćanje kršćanstva.

Zbornik naslovljen *Kršćanstvo na području istočne, jugoistočne i srednje Europe na pragu drugog tisućljeća* sadrži ukupno osam znanstvenih radova uglednih ruskih medievista koji su već objelodanili niz tekstova u uglednim ruskim i stranim znanstvenim časopisima. Prvi članak autora Sergej A. Ivanova naslovljen je *Византийская религиозная миссия VIII-XI вв. с точки зрения византийцев* [Bizantska religiozna misija od VIII. do XI. st. s motrišta Bizantinaca] (9.-34.). Autor je nastojao objasniti kako su sami Bizantinci doživljavali svoju zadaću da preobrate susjedne «barbarske» narode na kršćanstvo. Analizirajući različite etape i različite misionarske strategije u pokršćavanju «barbara» u razdoblju od osmog do jedanaestog stoljeća, autor zaključuje da s imperijalnog aspekta «barbari» nikad nisu mogli postati pravi kršćani. Razlog takvu stavu treba tražiti i u kulturnom snobizmu Bizantinaca.

Ana M. Kuznjecova autorica je rada naslovljenog *Миссии латинской церкви: опыт христианского запада и центрально и юго-восточная Европа на рубеже второго тысячелетия* [Misije Latinske crkve: primjer kršćanskoga zapada te srednje i jugoistočne Europe na prijelazu u drugo tisućljeće] (35.-59.). Autorica u tekstu, na temelju opsežne analize onodobnih crkvenih i svjetovnih izvora (kronika, životopisa svetaca, izvještaja Rimskoj kuriji i dr.) razmatra opće karakteristike misionarske djelatnosti Zapadne crkve u razdoblju do sredine XI. stoljeća. Zaključuje da su onodobni zapadni misionari bili svojevrsni «predstavnici kulturnog imperijalizma» koji su poganskim narodima, a prije svega njihovim vođama, težili dokazati nadmoć kršćanske civilizacije.

Христианство на Русу во второй половине X – первой половине XI в. [Kršćanstvo na području Rus u drugoj polovini 10. i u prvoj polovini 11. st.] (61.-132.) članak je Vladimira Petruhina. Oslanjajući se na sačuvane izvore, u prvom redu ljetopise, žitije i arheološke nalaze (posebice numizmatiku), autor razmatra razvitak kršćanstva na prostoru Rusa u doba kneževske vlasti.

Genadij G. Litavrin je autor rada naslovljenog *Христианство в Болгарии в 927-1018 гг.* [Kršćanstvo u Bugarskoj od 927. do 1018. godine] (133.-189.). U toj opsežnoj studiji autor

donosi cjelovit pregled historiografije o problematici kršćanstva u Bugarskoj u navedenom razdoblju. Potom razmatra stupanj kristijanizacije bugarskog naroda oko 930. godine, organizaciju Bugarske crkve, njezin materijalni i financijski status te kultove svetaca popularnih među Bugarima u 10. i 11. stoljeću.

Boris N. Florja napisao je rad *Христианство в древнепольском и древнечешском государстве во 2-й половине X – 1-й половине XI в.* [Kršćanstvo u staropoljskoj i staročeškoj državi u drugoj polovini 10. – prvoj polovini 11. stoljeća] (191.-266.). U prvom poglavlju autor je, na temelju literature i onodobnih izvora (najprije životopisa), razmotrio razvitak kršćanstva u Češkoj tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 10. stoljeća. U drugom poglavlju analizira početke kršćanstva u Poljskoj te napominje da se ono u toj zemlji, zbog nedostatka izvora, može analizirati tek od druge polovine 10. stoljeća. U trećem poglavlju autor se osvrće na kršćanstvo u Češkoj u vrijeme djelovanja praškog biskupa Vojtjeha, a u četvrtom poglavlju analizira se učvršćenje kršćanstva u Poljskoj za kneza Boleslava Hrabrog, tj. koncem 10. i početkom 11. stoljeća.

Posebice zanimljiv rad za hrvatske medieviste jest onaj Olge A. Akimove naslovljen *Христианство в далматинских, хорватских сербских землях в X-XI вв.* [Kršćanstvo u dalmatinskim, hrvatskim i srpskim zemljama u 10.-11. stoljeću] (267.-339.). Ta ruska povjesničarka je tijekom svojih dugogodišnjih istraživanja objavila niz radova iz srednjovjekovne hrvatske povijesti od kojih su neki objelodanjeni i u hrvatskim časopisima. Što se tiče odabira zemalja koje je autorica razmotrila, valja imati na umu da se tu zasigurno ne radi o namjerno spajanju Hrvatske, Dalmacije, i Srbije u neku smislenu zemljopisnu cjelinu koju povezuju neki zajednički povijesni procesi. Naime, treba imati na umu da se radi o zborniku čija je primarna namjena bila predstaviti prije svega ruskim povjesničarima razvitak kršćanstva u srednjoj i jugoistočnoj Europi. Svaki od povjesničara koji je participirao u izradi zbornika bio je "zadužen", s obzirom na užu specijalizaciju, za neke regije i države. U tom smislu treba shvatiti naslov članka i izbor regija koje se razmatraju. S obzirom na razmatranje razvitka kršćanstva u Hrvatskoj i Dalmaciji u navedenom razdoblju, možemo reći da je autorica na temelju objavljenih izvora te starije i novije hrvatske historiografije objektivno iznijela sažeti prikaz odnosa političkih vlasti i ostalih društvenih struktura u Hrvatskoj i Dalmaciji prema kršćanskim institucijama u tim zemljama.

Ana M. Kuznjecova autorica je i rada naslovljenog *Христианство в Венгрии на пороге второго тысячелетия* [Kršćanstvo u Ugarskoj na pragu drugog tisućljeća] (340.-397.). Radi se o osobito vrijednu tekstu u kojemu autorica rabi svu relevantnu literaturu (pri čemu posebice valja istaknuti novije radove mađarske medievistike) te veliki broj objavljenih i neobjavljenih izvora iz mađarskih i arhiva u drugim zemljama. Autorica analizira učvršćenje kršćanstva u Ugarskoj u doba kneza Gejze, a posebice u doba sv. Stjepana kad u Ugarskoj dolazi do ustroja crkvene organizacije putem izgradnje crkava s jedne strane te učvršćenja veza sa Svetim Rimskim Carstvom (carem i bavarskim vojvodom) s druge strane. Posebice se osvrće na važnost i simboliku krunidbene ceremonije sv. Stjepana te na posljedice koje je Stjepanova vladavina imala na razini Crkve i društva (desetina, brak, oslobađanje robova, zakonske odredbe i dr.).

Posljednji članak tiskan u zborniku naslovljen je *Христианская литература у Славян в середине X – середине XI в. и межславянские культуры связи* [Slavenska kršćanska književnost

od sredine 10. do sredine 11. stoljeća] (str. 398.-458). U radu autori – Anatolij A. Turilov i Boris N. Florja – razmatraju crkveno-pravnu književnost pisanu na staroslavenskom jeziku u Bugarskoj (gdje je sačuvan golemi korpus tekstova za 10. i 11. stoljeće), Hrvatskoj (za koju autori kratko zaključuju da za promatrano doba nedostaju izvori), Srbiji, Češkoj, Moravskoj i Kijevskoj Rusiji. Osim toga, razmatraju književne veze između pojedinih slavenskih naroda u spomenutom vremenu (bugarsko-srpske, hrvatsko-srpske, bugarsko-hrvatske i dr.) što taj rad čini osobito zanimljivim hrvatskim slavistima i jezikoslovcima.

Na kraju zbornika nalazi se popis kratica pojedinih izdanja i zbirki izvora (str. 459-460) kojima su se pojedini autori služili što dodatno olakšava snalaženje čitatelja u pronalaženju problematike za koju je zainteresiran. Zbornik je vrlo kvalitetan zbroj studija, u kojemu su razmotreni različiti aspekti učvršćenja i razvitka kršćanstva u zemljama spomenute regije. Pri tome je važno istaknuti da su se ruski medievisti u izradi studija koristili suvremenim medievističkim metodološkim načelima u analizi relevantnih izvora kao i u prikazivanju i korištenju suvremene literature koja se odnosi na problematiku pokrštavanja, položaja Crkve, odnosa političkih vlasti i crkvenih institucija, ustanovljenja svetačkih kultova, pojavu religiozne književnosti i drugih problema koji su obilježili kršćanstvo na prijelazu prvog i početku drugog tisućljeća u spomenutim zemljama. Za istraživače hrvatskoga ranog srednjovjekovlja od osobite je važnosti činjenica da je u zborniku objavljena studija o kršćanstvu u Hrvatskoj u spomenutom razdoblju. Kao što je već istaknuto, radi se o korektnom tekstu u kojemu su korišteni svi relevantni (objavljeni) izvori kao i starija i novija literatura. Iako je tekst sažet i daje osnovne informacije o toj problematici, njegova je vrijednost prije svega u činjenici da donosi kvalitetne podatke, namijenjene ponajprije ruskim povjesničarima, o razvitku kršćanstva na prostoru Hrvatske i Dalmacije u 10. i 11. stoljeću.

Zoran Ladić

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. 42, Zagreb – Dubrovnik, 2004., 376 str.

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. 42, na 376 stranica donose ukupno 13 radova, od toga 11 izvornih znanstvenih članaka, jedan stručni rad te jedan pregledni rad, zatim dvije biografije *In memoriam* te ocjene i prikaze.

Prvi članak ovog sveska *Anala*, naslovljen *Mleci i Konstantinopol: Latinski bizantinizam* (9.-20.), potpisuje Gherardo Ortalli s Odsjeka za povijest Sveučilišta Ca' Foscari u Veneciji. Autor analizira mletačko-bizantske povijesne veze ističući da se ne radi o dva odvojena entiteta koji bi se postupno sve više udaljavali već da je riječ o tzv. *latinskom bizantinizmu* u Mlecima. Obje su kulture, smatra Ortalli, izrasle na podlozi antičkog Rima i Bizanta te su im, ističe, trgovačko-pomorski interesi unatoč suparništvu ipak bili povezani.

Drugi članak, *Shvaćanje autoriteta u djelu Tractatus de Ecclesia Ivana Stojkovića* (21.-52.), izvorni je znanstveni rad Relje Seferovića u kojemu se opisuju pokušaji dominikanca Ivana Stojkovića (1392/1395. – 1443.) da u općoj krizi kasnosrednjovjekovnoga kršćanstva utječe svojim načelima na bolji odnos Katoličke crkve s Bizantom i husitskim pokretom. Seferović također ističe važnost koju je Stojković pridavao sveučilištima, kao novonastalim vrijednostima njegova doba, jačanju i očuvanju prave vjere.